

Türkiye’de Milliyetçiliğin Dönüşümü, Yeni Millet İnşası ve Sınırlar:

Milli Kimliğin Değişen Sınırları

Transformation of Nationalism, Building of New Nation and Borders in Türkiye: Changing Borders of National Identity

Doç. Dr. Kerem ÖZBEY ¹

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de milliyetçiliğin dönüşümünü, bu dönüşüme bağlı olarak milletin yeniden inşa sürecini ve bu sürecin de sınırlara etkilerini anlamayı amaçlamaktadır. Türkiye’de sınırların dönüşümünün milliyetçiliğin dönüşümünden ve yeni millet inşası sürecinden bağımsız olmadığı argümanından hareketle, çalışmada, Türkiye’de milliyetçiliğin egemen politik alanda Kemalist milliyetçilikten İslami muhafazakâr milliyetçiliğe nasıl dönüştüğü, bu dönüşümün nasıl bir millet inşası sürecini oluşturduğu ve bu sürecin sınırları nasıl etkilediği bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal çerçevesinde, İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşası sürecinde sınırların değişen anlamlarına odaklanılmış ve milli kimliğin sınırlarının değişen yapısı ele alınmıştır. Kemalist milliyetçiliğin Anadolu sınırları içerisinde ve Cumhuriyet dönemiyle sınırlı bir şekilde milli kimliği inşa ederken, İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşasını mevcut Türkiye sınırlarının dışındaki Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin olduğu bağlamlarda oluşturduğu gözlenmiştir. Yeni millet inşasının Osmanlı’nın hâkim olduğu topraklarda, İslam coğrafyasında ve Türk dünyasında ortak tarih, din, kimlik, coğrafya, dil ve köken aidiyeti üzerinden şekillendiği anlaşılmıştır. Türkiye’nin ulusal sınırların ötesindeki Türklerle, Müslümanlarla ve Osmanlı geçmişiyle yeniden bütünleşmesi, yeni Türkiye’de milli kimliğin ulaştığı yeni sınırları göstermiştir. Bu açıdan Yeni Türkiye’de sınırların Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin ulaştıkları coğrafi bağlamlarda yeniden inşa edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, yeni millet inşası, milli kimlik, sınırlar, Türkiye.

Makale Türü: Araştırma

Abstract

This study aims to understand the transformation of nationalism in Türkiye, the rebuilding process of the nation depending on this transformation, and the effects of this process on the borders. Based on the argument that the transformation of borders in Türkiye is not independent from the transformation of nationalism and the new nation-building process, the main problematic of this study is how nationalism transformed from Kemalist nationalism to Islamic conservative nationalism in the dominant political sphere in Türkiye, what kind of nation-building process this transformation created and how this process affected borders. Within the framework of this problematic, the changing meaning of borders in the process of constructing a new nation of Islamic conservative nationalism has been focused and the changing structure of the borders of national identity has been discussed. It has been observed that while Kemalist nationalism constructs national identity within the borders of Anatolia and limited to the Republican period, Islamic conservative nationalism creates the new nation building in the contexts of Turkish, Muslim and Ottoman identities outside the current borders of Türkiye. It has been understood that the construction of the new nation is shaped by the common history, religion, identity, geography, language and origin of belonging in the lands dominated by the Ottoman Empire, in the Islamic geography and in the Turkish world. Türkiye's reintegration beyond national borders with Turks, Muslims and its Ottoman past showed the new boundaries reached by national identity in the new Türkiye. In this

¹Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, ozbey-kerem@artvin.edu.tr

Atf için (to cite): Özbey, K. (2023). Türkiye’de milliyetçiliğin dönüşümü, yeni millet inşası ve sınırlar: Milli kimliğin değişen sınırları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(4), 1540-1559.

respect, it has been seen that the borders in the New Türkiye were reconstructed in the geographical contexts that Turkish, Muslim and Ottoman identities reached.

Keywords: Nationalism, new nation building, national identity, borders, Türkiye.

Paper Type: Research

Giriş

Türkiye’de milliyetçilik, bir ideoloji, söylem, doktrin, proje, siyasal bir hareket, siyasal bir din, bir siyasal parti örgütlenmesi, tepkisel bir eylem ya da toplumu ayrıştıran ve kutuplaştıran bir siyasa olarak görülmektedir. Ancak milliyetçilik bir kimliktir, toplum halinde birlikte yaşamının temel formlarındandır, tarihsel-toplumsal bir inşadır, bir toplumsal dayanışma biçimidir ve toplumsal değerlerin yeniden üretimini sağlayan bir anlayıştır. Milliyetçilik üyelerini ortak bir kimlik, ortak bir tarih, ortak bir kültür, ortak değerler, ortak bir ekonomi ve kısmen ortak bir din ekseninde bir araya getirir. Söz konusu ortaklıklar çerçevesinde milliyetçilik, üyelerine aidiyet duygusunu sağlayan, yaşadığı toplumun değerlerini hâkim kılan, kim olduğuna ilişkin bir bilinç geliştiren, onu biricikleştiren ve ona toplumsal ve siyasal bir ruh aşıl原因an özelliklere sahiptir. Milliyetçiliğin söz konusu özelliklerini gerçekleştirdiği temel dinamiklerden biri sınırlardır. Milliyetçiliğin kimlik kurgusunun çerçevesini sınırlar oluşturur. Milliyetçilik sınırlar vasıtasıyla inşa edilir, ulusun, ulus-devletin ve ulusal kimliğin inşasını sınırlarda kurar, çünkü teritoryal bir mekân tasavvuru ancak sınırlarla anlam kazanır. Milliyetçilik, devletin sınırları ile toplumun sınırlarının bir ve eşdeğer olduğunu vazedir. Milliyetçilik ile sınırlar birbiriyle doğrudan ilişkili, iç içe geçen ve birbirinden ayrılmaz bağlara sahiptir (Gellner, 2008; Smith, 2013; Anderson, 2014). Bu açıdan Türkiye’de milliyetçiliğin dönüşümünü anlamak, bir bakıma Türkiye’de sınırların dönüşümünü anlamaktır.

Batı’da 19. yüzyılda gelişen milliyetçiliğe koşut olarak Türkiye’de milliyetçilik ortaya çıkışından günümüze değin toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik açılardan önemli dönüşümler geçirmiştir. Osmanlı’nın son döneminde devleti çöküşten kurtarmak amacıyla ortaya çıkan milliyetçilik Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte yeni Türk Devleti’nin kurucu köşe taşlarından olmuş ve günümüz gelişmeleri ışığında milletin yeniden inşasını sağlayan temel sosyolojik dinamik halini almıştır. Bu yönüyle Türkiye’de milliyetçilik egemen politik alanda Kemalist milliyetçilikten İslami muhafazakâr milliyetçiliğe doğru bir dönüşüm seyri yaşamıştır (Koyuncu, 2014; Yaşlı, 2014). Türkiye’de milliyetçiliğin dönüşümüne bağlı olarak yeni bir millet inşa edilmeye başlamış ve bu sürecin somut yansımalarını bulduğu alanlardan biri de, kuşkusuz sınırlar olmuştur. Millet inşası süreci, sınırları belirgin bir coğrafyada topluluğu imgesel olarak düşünmektir. Literatürde millet kavramı, tarihin belirli dönemleriyle ve dünyanın belirli bölgeleriyle sınırlandırılmış (Carr, 2012), sınırları belirlenmiş bir toprak parçası üzerindeki topluluk (Calhoun, 2012), ortak kültürün paylaşan topluluğun üyeleri (Gellner, 2008) olarak tanımlanmaktadır. Millet kavramıyla ilgili en temel tanımlardan biri de hiç kuşkusuz Benedict Anderson’a aittir: Ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluktur, kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir. Hayal edilmiştir, çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin zihninde toplamlarının hayali yaşamaya devam eder (Anderson, 2014: 20). Anderson’un kavramsallaştırması ışığında millet, ancak sınırları tanımlanmış sosyolojik bir birimdir. Bu çalışmada da Türkiye’de Kemalizm ile İslami muhafazakarlığın millet anlayışları sınırlara dayalı bir biçimde tasavvur edilmiştir, ancak ilki mevcut sınırları, ikincisi ise mevcut sınırların ötesinde yeni sınırları referans alarak bir kimlik inşa etmeye çalışmıştır. Bu çerçevede, yeni millet inşasının mevcut Türkiye sınırlarının ötesindeki Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı bağlamlarda gerçekleşmesi milli kimliğin sınırlarının değiştiğini göstermiş, bu da Türkiye’nin sınırlarının yeniden tahayyül edilmesini gerektirmiştir.

Bu çalışma, Türkiye’de milliyetçiliğin dönüşüm serüveni üzerinden sınırları anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye’de milliyetçiliğin nasıl bir dönüşüm seyri izlediği, bu dönüşümün ne tür süreklilik ve değişimleri içerdiği, bu dönüşüme bağlı olarak milletin yeniden nasıl inşa edildiği, bu dönüşümün sınırlara nasıl yansıdığı ve sınırların nasıl yeniden tahayyül edildiği bu çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu sorunsal çerçevesinde, çalışmada, Kemalist milliyetçilik ile İslami muhafazakâr milliyetçiliğin temel savlamalarına odaklanılmış, söz konusu milliyetçiliklerin sınır anlayışları karşılaştırmalı bir perspektiften ele alınmış ve İslami muhafazakâr milliyetçiliğinin yeni millet inşası sürecinde sınırların nerede yer aldığı, hangi işlevlere sahip olduğu, ne tür bir misyonu yerine getirdiği ve hangi anlamları ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışmada, karşılaştırmalı tarihsel-sosyolojik yöntemin temel argümanlarından (Neuman, 2014) hareketle, araştırmacı farklı tarihsel dönemleri ve değişik toplumsal güçleri benzerlikler ve farklılıklar temelinde karşılaştırarak analitik olarak ele almıştır. Türkiye’de milliyetçiliğin tarihsel ve güncel yapısını ve sınırlarla ilişkisini analitik bir tarzda ele alan çalışmada, literatürde yer alan millet, milliyetçilik, milli kimlik, ulus-devlet, sınırlar, modernleşme, İslami muhafazakarlık, Kemalizm, Türklük gibi kavramlarla doğrudan ilişkili çalışmalara yer verilmiş, dolayısıyla makaledeki kaynaklar taranırken bu kavramlar temel alınarak tarama yapılmıştır.

1. Kemalist Milliyetçilikten İslami Muhafazakâr Milliyetçiliğe: Türkiye’de Milliyetçiliğin Dönüşümü

Türkiye’de milliyetçiliğin birbirinden farklı sosyolojik görünüşleri bulunmaktadır ancak tarihsel, politik ve sosyolojik düzlemde öne çıkan iki ana damarı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Kemalist milliyetçilik, ikincisi ise, İslami muhafazakâr milliyetçiliktir. Türkiye’de milliyetçiliğin dönüşümü, birincisinden ikincisine doğru bir şekilde cereyan etmektedir (Saraçoğlu, 2011; Şen, 2015). Birincisi, Türk modernleşmesinin ana aktörü, Türk ulus-devletinin kurucusu ve modern Türk milliyetçiliğinin temsilcisi olan Kemalizm’dir. İkincisi ise, birincisinden farklı bir modernleşme anlayışı ve farklı bir milliyetçilik tasarımı olan İslami muhafazakârlıktır. İlki, ağırlıklı olarak 20. yüzyıl modernliğinin Türkiye’deki bir modelini oluştururken, ikincisi, 21. yüzyılın başlarında kendi modernlik deneyimini oluşturmaktadır. Hem Kemalist modernleşme hem de İslami muhafazakâr modernleşme, modernliğe dair iki farklı okuma, iki farklı söylem olmanın yanı sıra iki farklı iktidar odağını oluşturmaktadır. Türk modernleşmesi, esasında bu iki modernliğin iktidar mücadelelerinin ürünü olarak şekillenmektedir. Her iki modernlik, kendi siyaset ve ideolojileri doğrultusunda bir modernleşmeyi öngördüğü için, bu modernliklerin milliyetçilik anlayışları da birbirinden farklı bir çizgide yer almaktadır.

Geç Osmanlı’dan erken Cumhuriyet’e milliyetçilik, devleti ayakta tutabilmenin, yeni devletin inşasını sağlamanın, çöküşe karşı direnişte ve bağımsızlık için milli mücadelede halkı örgütlemenin adı olmuştur. Hem Osmanlı’nın son döneminde hem de erken Cumhuriyet’e giden yolda milliyetçilik, toplumsal dayanışmanın, örgütlenmenin, bütünleşmenin kaynağını oluşturmuştur. Kolektif bir ruhun harekete geçirilmesi olarak milliyetçilik, Cumhuriyet’e geçişle birlikte teritoryal bir zeminde yeni bir milletin inşasını sağlayan en önemli dinamiklerden biri olmuştur. İmparatorluğun çökmesi ve yeni Türk ulus-devletinin inşa edilmesine bağlı olarak milliyetçilik, Kemalizm’in kurucu ideolojilerinden biri olmuştur. Şerif Mardin’in modernist milliyetçiler olarak tanımladığı Kemalist milliyetçiliğin temel özelliği, Türk toplumunu çağdaş uygarlıkların düzeyine getirip onu bu şekilde kuvvetlendirme isteğinden hareket etmesidir (Mardin, 2007). Bu açıdan Kemalizm, Osmanlı’dan tam bir kopuşla yeni Türkiye’nin, yeni bir Türklüğün ve yeni bir milliyetçiliğin doğumudur (Bora, 2017). Cumhuriyet’in ilanıyla Türklüğün siyasi bir tanım kazanması, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan, Türk dilini konuşan, Türk kültüründen olan ve Kemalizm’in ilkelerini içselleştirmiş herkes Türk olarak tanımlanmıştır (Yıldız, 2016). Türklük yeni devletin kurucu kültürünü, kuruluş felsefesini ve sistemin temel hareket ettirici kimliği olmuştur (Türkdoğan, 2013). Cumhuriyet’in kurulmasıyla

birlikte inşa edilen Kemalist milliyetçilik, Batı medeniyetini, Türk ulusal kimliğini ve laiklik ilkesini temel almış ve Türk ulusal kimliğini bu ilkeler çerçevesinde inşa etmiştir.

Kemalist modernleşme karşısında bir diğer modernleşme projesi İslami muhafazakâr aktörlerin oluşturduğu modernleşmedir. İslami muhafazakâr modernleşme, Kemalist modernleşmenin reddine dayalı bir şekilde cereyan etmiş ve modernleşmeyi İslami ve muhafazakâr kimlikler temelinde oluşturmuştur (Göle, 2002). İslami muhafazakâr modernleşme, egemen politik sahada geç Osmanlı’dan erken Cumhuriyet’e ve 1970’lere kadar devam eden süreçte muhalif bir pozisyonda bulunmuş, Soğuk Savaş Döneminde Sovyetlere karşı Batı Bloğunun yanında kendisini konumlandırmış, 1970’lerle birlikte siyasal partiler üzerinden örgütlenmiş, 1980’lerle birlikte Türk-İslam sentezinin aktörleri arasında yer almış, günümüze değin gücün merkezinde yer alıp onu dönüştürmeye çalışmış ve 2000’li yıllarda bütünüyle siyasal bir güç haline gelerek kendi modernlik projelerini hayata geçirmiştir (Gülalp, 2003). Modernleşme süreçlerindeki farklılıklar aynı zamanda milliyetçilik anlayışlarında da belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Milliyetçiliğin yalnızca eski dayanışmaları ilerletmenin değil, daha ziyade yenilerini yaratmanın bir yolu (Calhoun, 2012) olduğundan hareketle, İslami muhafazakâr milliyetçiliğin Kemalist milliyetçilikten farklı ve yeni bir milliyetçilik oluşturduğu söylemek olanaklıdır ki bunun önde gelen kriterleri şu şekilde formüle edilebilir: Kemalist milliyetçilik, Batı medeniyeti ve laiklik ilkesi gereğince bir Türk kimliğini inşa ederken, İslami muhafazakâr milliyetçilik Osmanlı-İslami kimlik ekseninde yeni bir milliyetçilik anlayışını oluşturmuştur. İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni Osmanlıcılık anlayışının tarihsel referansları Osmanlı-İslami geleneğe dayanmaktadır. Rıfat S. İlhan’ın da belirttiği gibi, Kemalizm Osmanlıya ait unsurları öteki olarak seçerken, İslami muhafazakârlar ise Osmanlı nostaljisini tekrar canlandırdığı ve Osmanlı kimliğine ait unsurları ön plana çıkardığı görülmektedir (İlhan, 2013). Kuşkusuz Kemalizm de Cumhuriyet’in ilk yıllarına nostaljik bir bakış ortaya koymaktadır (Özyürek, 2008). Nagehan Tokdoğan ise, Cumhuriyetçi anlatı ve sembollerin yerine Osmanlı geçmişini yücelten, kolektif gurur ve haz duygularını harekete geçiren alternatif bir milli aidiyet hafızasının ikame edildiğinin altını çizmiştir (Tokdoğan, 2018). Kemalist milliyetçilik Batıcı-Türkçü çizgide bir milliyetçilik anlayışına sahip olurken, İslami muhafazakâr milliyetçilik Osmanlıcı-İslamcı bir çizgide milliyetçiliğini şekillendirmiştir. Kemalist milliyetçilik Osmanlı’dan Cumhuriyet’e süregelen modernleşme sürecinin temel bir aktörü olarak yeni bir devletin kuruluşunu gerçekleştirmiş ve Türk ulusal kimliğini inşa etmiştir (Mardin, 2002; Berkes, 2007). İslami muhafazakâr milliyetçilik ise, Osmanlı-İslami referanslar üzerinden milleti yeniden kurgulanmıştır. Bu anlamda söz konusu milliyetçilik Osmanlıcı-İslamcı çizgiyi benimserken, Türkçü çizgiyle de Osmanlı-İslami referanslar üzerinden bağlar kurmaktadır. Kemalizm’in milliyetçilik anlayışının laiklik ilkesi temelinde şekillenmesi karşısında, İslami muhafazakârlar milliyetçiliğin temeline laiklik yerine İslam’ı yerleştirmiştir.

2. Kurulştan Yeni Yönelişe Yeni Türkiye Söylemlerinin İnşasında Sınırlar

Yeni Türkiye kavramı, ağırlıklı olarak Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında ve 21. yüzyılda başlarında kullanılmıştır. Her ne kadar farklı dönemlerde dile getirilse de, etkileri ve sonuçları açısından söz konusu iki dönemde belirgin bir biçimde öne çıkmıştır. Yeni Türkiye söylemi, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında Ziya Gökalp tarafından Yeni Türkiye’nin Hedefleri (2005) adlı bir kitapla zikredilmiş ve Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından Yeni Türk Devleti, Yeni Türkiye şeklinde kullanılmıştır. Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından sonra her ne kadar belirli bazı dönemlerde dile getirilse de, esasen 2000’li yıllarla birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidar olduğu dönemde dile getirilmiştir. 2014’te Cumhurbaşkanlığı kampanyasında Recep Tayyip Erdoğan tarafından kullanılmış, daha sonra Yeni Türkiye Yolunda adlı bir strateji belgesiyle başlatılmış ve Erdoğan kendisinin yeni Türkiye’nin Cumhurbaşkanı olacağını belirtmiştir. 2015’in nisan ayında başbakan olarak atanan Ahmet Davutoğlu, kongre konuşmasında 2023’ü hedef alan bir yeni Türkiye sözleşmesini duyurmuştur (Bora, 2018). Yeni Türkiye kavramı, Osmanlı İmparatorluğu’ndan bir kırılmayı, yeni bir başlangıcı ve yeni bir devletin kuruluşunu ifade ederken (Berkes, 2007), günümüzde

yeni Türkiye kavramı, Cumhuriyet tarihindeki bir kırılmaya, yeni bir başlangıca ve yeni bir sona işaret etmektedir (Kaya, 2016). Kemalist yeni Türkiye söylemi, yeni devletin, yeni ulusun ve yeni ulusal kimliğin kuruluşu olarak ortaya çıkarken, İslami muhafazakâr yeni Türkiye söylemi, mevcut siyasal düzeni, ulusal kimliği ve milliyetçiliği yeniden inşa etmenin bir ifadesi olmuştur. Kemalist yeni Türkiye, milliyetçi öze dönüşle Türklüğün cevherinin canlandırılması ülküsünü gerçekleştirmeye çalışırken, İslami muhafazakâr yeni Türkiye ise kadim olanı diriltme, eskinin yeniden ihya edilmesi amacını taşır (Bora, 2018). Bu anlamda, söz konusu hareketler açısından milliyetçilik seküler bir din işlevi görmektedir (Hayes, 2011).

Kemalizm'in yeni Türkiye'si Osmanlı-İslami kimliğinin reddi üzerinden şekillenirken, İslami muhafazakârların yeni Türkiye'si Kemalizm'in reddettiği Osmanlı-İslami mirası kendi kimliği açısından bir referans olarak görmüş ve Kemalizm'i ve onun oluşturduğu mirası reddederek kendini yeniden inşa etmiştir. Osmanlı-İslam mirasıyla birlikte Kemalizm Türkiye'yi Ortadoğu'dan koparmış ve Türkiye'nin çevresindeki komşularını düşmanlık algılaması içinde ve tehdit prizmasından görmüştür. Tek-parti döneminde Kemalist dış politika, çekingen, minimalist ve statükocu bir nitelik taşımış ve siyasal açılım ve inisiyatif almak yerine savunmacı reflekslerle hareket etmiştir (Uzgel, 2013). Buna karşın İslami muhafazakârların yeni Türkiye söylemi, güç ve özgüven iddiasını, statükoyu yıkma ve yenilikçilik anlayışını (Bora, 2018) ve postkolonyal bir davayı (Aktoprak, 2016) ifade etmektedir. Erdoğan, yeni Türkiye söylemiyle unutulmuşların yeniden hatırlandığı, bizi biz yapan değerlerin, bizi biz yapan medeniyet unsurlarının yeniden ihya edildiği ve medeniyet köklerimize bağlılık ve tarihsel coğrafyamızla barışma anlamında bir sürekliliği içeren bir Türkiye'yi işaret ettiklerini vurgulamaktadır (Erdoğan, 2018). Bu çerçevede İslami muhafazakâr milliyetçilik, yeni Türkiye'de dini/Sünni İslam'ı merkeze alan, Türklükten ziyade Müslümanlığı milli kimliğin temelini yerleştiren ve Türklüğü Müslümanlık üzerinden tanımlayan İslami damarı güçlü bir milliyetçiliktir. Yeni Türkiye'de egemenliğin kaynağı seküler niteliği sınırlandırılmış millete ve esas olarak Sünni Müslümanlara dayanmaktadır (Yaşlı, 2014). İslami muhafazakârlar yeni Türkiye'yi Kemalist ulus-devlet sınırlarının ötesinde, tarihsel olarak inşa edilmiş ve bugün yeniden tahayyül edilen mekân olarak konumlandırmıştır. Yeni İslamcı ulus inşasının kent ve mekân siyasetine odaklanan Bülent Batuman, yeni Cumhurbaşkanlığı yerleşkesinin hem ulusu İslami millet olarak temsil etme işlevine sahip olduğunu hem de başkentin siyasal tipolojisini yeniden yazarak siyasal sistemi güçlü bir başkan etrafında yeniden biçimlendirme işlevini gördüğünü vurgulamıştır (Batuman, 2019). Bu bağlamda, Bülent Batuman'ın işaret ettiği gibi, İslami muhafazakârlar, Türk ulusal kimliğinin Osmanlı ile olan tarihsel bağlarının altını çizirken, İslami ulusal kimlik tahayyülünü ideal toplum için sunulan bir rol model olarak geleceğe yansıtmıştır (Koyuncu, 2014).

Kemalist milliyetçiliğin teritoryal niteliği ve Türk Tarih Tezinde Anadolu'nun Türk yurdu olarak vurgulanması, yeni devletin Misak-ı Milli ile belirlenen milli sınırlarını kutsallaştırdığı ve bu sınırları korumaya yönelik bir dış politika geliştirdiği anlaşılmaktadır (Bölükbaşı, 2016). Kemalist yeni Türkiye'nin ulusalcı çizgilerinin kesin hatlarla çizildiği, kendisini Türkiye sınırları içerisinde kalarak siyaset üretmeye çalıştığı ve değişen dünyanın okumasını bu sınırlar üzerinden sürdürdüğü görülmektedir. Sınırların dışındaki dünyaya açılmak yerine sınırların içerisinde kalarak ve sınırların dışını düşman, öteki ve yabancı olarak kodlayarak kendi ulusal siyasetini ve güvenlik söylemini oluşturmuştur. Tek-parti döneminde CHP'nin siyaseti buna örnek verilebilir. Her ne kadar yeni Türkiye söylemini, sağcı ve milliyetçi söylemin bildik güçlü Türkiye'sinin yeni sürümü olarak değerlendirenler (Bora, 2018) olsa da, İslami muhafazakâr iktidar, yeni Türkiye söylemiyle homojen ulus-devletin sınırlarını kendi lehine aşındırmaya çalışmıştır (Ünal Çınar, 2019). İslami muhafazakârların yeni Türkiye söylemi esasında yeni bir milliyetçilik tanımıdır, milletin yeniden inşasıdır, yeni bir kimlik kurgulama girişimidir. Bu bağlamda, İslami muhafazakarlığın temel aktörü olan AK Parti açısından yeni Türkiye söylemi bilinen siyasal retorikğin ötesinde dünyayı yeniden okumanın, küresel alanda kendini yeniden konumlandırmanın, değişen dünyada yeni arayışların, yeni yönelişlerin ve yeni pratiklerin bir ifadesidir.

Kemalist milliyetçilik eski yeni Türkiye’yi, İslami muhafazakar milliyetçilik ise yeni yeni Türkiye’yi temsil etmektedir. Kemalist milliyetçilikte yeni Türkiye kavramı Osmanlı İmparatorluğu’nun çökmesinden sonra 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyetini ifade ederken, yeni yeni Türkiye kavramı ise günümüz Türkiye’sinde AK Parti iktidarı tarafından ileri sürülen, Kemalist milliyetçilikten farklı olarak İslami muhafazakar milliyetçilik tarafından bir söylem olarak kullanılmıştır. Eski yeni Türkiye’de temel amaç mevcut sınırların korunması iken, Yeni yeni Türkiye’de ise sınırlar, sınırların genişletilmesi temel amacı oluşturmaktadır. Eski yeni Türkiye’de sınırlar içe kapanmanın ve içeride türdeşleşmenin bir uzanımı olurken, Yeni yeni Türkiye’de sınırlar dışa açılmanın ve dışa karşı farklılaşmanın bir anahtarı olmuştur. Eski yeni Türkiye statükocu bir sınır anlayışına sahip olurken, son dönemde komşularla yaşanan gerilimlerin ötesinde yeni yeni Türkiye’nin değişimden yana bir sınır anlayışına sahip olduğu gözlemlenmektedir. Eski yeni Türkiye’de sınırların içerisini dışarıdaki düşman, rakip, yabancı ve ötekiden korumak, sınırların içine kapanmak hakim anlayışın genel özelliklerini yansıtırken, Yeni yeni Türkiye’de sınırlar, dışa açılmanın, dışarıyla bağlantı kurmanın, yeni arayışların, yeni ilişkiler kurmanın ve yeni yönelişin bir ürünüdür. Bu bağlamda sınırlarla ilgili söylemler, yeni Türkiye’de sınırların nasıl inşa edildiğini anlamada önemli bir yere sahiptir.

3. “Gönlümüze Sınır Çizemeyiz”: Fiziki Sınırlardan Gönül Sınırlarına Türkiye’nin Değişen Sınır Anlayışı

İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşası, Kemalist milliyetçiliğin millet inşasıyla karşılaştırıldığında, daha geniş bir coğrafyaya ve daha geniş sınırlara uzanmaktadır. Kemalist milliyetçilik milleti Anadolu coğrafyasıyla ve Cumhuriyet dönemiyle bir ve eşdeğer tutarken, İslami muhafazakâr milliyetçiliğin millet tasarımı Anadolu’nun dışında yer alan İslam coğrafyasıyla, Osmanlı’nın hâkim olduğu topraklarla ve Türk dünyasıyla çerçevelenmiştir. Bu çerçevede İslami muhafazakâr milliyetçilik, milleti dinsel bir topluluk olarak (Yaşlı, 2014) gördüğü için İslami kimliği referans olarak görmekte, geleneği ve tarihi temel aldığı için Osmanlı kimliğini bugünü inşa etmede kullanışlı görmekte (Koyuncu, 2014) ve milli kimliğe dayalı bir tasarım olduğu için Türk kimliğine dayanmaktadır. Gökhan Telatar’ın vurguladığı gibi, Türkiye’nin sahip olduğu zengin tarihsel ve coğrafi derinlik eski Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında aktif rol almasında etkili olmuştur (Telatar, 2015). İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni sınır vizyonunu söz konusu milliyetçiliğin temel aktörü olan Erdoğan’ın söylemleri üzerinden anlamak olanaklıdır. Çünkü Erdoğan’ın yeni millet inşasında sınırların belirgin bir biçimde öne çıktığı görülür. Yeni millet inşası Türkiye’nin mevcut sınırları içerisinde olduğu kadar, bu sınırları aşan boyutlara da sahiptir. Bu açıdan İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşasını anlamada Erdoğan’ın konuşmaları önemli ipuçları sunmaktadır:

“Türkiye’nin, unutmayın, bir fiziki coğrafyası var, bir de gönül coğrafyası var. Ülkemizin gönül sınırları aslında fiziki sınırlarının çok çok ötesindedir. İşte bunun için coğrafi bağımız bulunmasa da Arakanlı kardeşlerimizin yaralarına merhem olmak için yollara düşüyoruz. İşte bunun için coğrafi mesafeye aldırmadan kimse gitmezken, biz Somalili kardeşlerimizin dertleriyle yakından ilgileniyoruz. Şu anda Somali’de bizim Büyükelçiliğimiz gibi bir büyükelçilik var mı? Yok. Bizim şu anda dünyada en büyük büyükelçiliğimiz Somali’de. Hastanelerimizi kurduk Somali’de, okullarımızı açtık Somali’de. Şu anda Türkiye’de eğitim-öğretim noktasında hamdolsun Somali’den yüzlerce, binlerce öğrencimiz var. Biz sizlerle iftihar ediyoruz ve sizleri başarılarınız için de alkışlıyoruz. İşte bunun için Türk cumhuriyetlerindeki akrabalarımızla bağlarımızı güçlendirmenin mücadelesini veriyoruz. Dünyanın neresinde bir mazlum ve mağdur varsa sıkıntısını sahipleniyor, sessiz yığınların sesi olmaya çalışıyoruz” (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2022).

“Türkiye bölgede yaşanan tüm bu çatışma ve çekişmelerde mazlumlara mağdurlara kucak açmış, kardeşlerinin yanında olmuş bir ülke. Bizim fiziki sınırlarımız başkadır, gönül sınırlarımız bambaşkadır. Bunu birbirinden ayırmamız lazım. Fiziki sınırlara elbette saygı gösteririz ama gönlümüze sınır çizemeyiz. Çizilmesine de müsaade etmeyiz. Birileri bize ‘Irak, Suriye, Gürcistan, Kırım, Karabağ, Azerbaycan, Balkanlarla, Kuzey Afrika ile niye

ilgileniyorsunuz?’ diye soruyor. Kimse binlerce kilometre uzaktan gelip burnumuzun dibinde faaliyet gösteren ülkelere aynı cesaret ve yüksek sesle, ‘Siz burada ne arıyorsunuz?’ demiyor. Bize ne aradığımız sorulan yerlerin hiçbiri bize yabancı değil. Rize’yi Batum’dan ayırmak mümkün mü? Edirne’yi Selanik’ten nasıl ayrı düşünebiliriz? Gaziantep’le Halep’i, Mardin’le Haseki’yi, Siirt’le Musul’u nasıl birbirleri ile ilgili olmayan yerler olarak kabul edebiliriz? Hatay’dan çıkın, Fas’a kadar uğradığımız her Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesinde bizden bir şeyler mutlaka görebilirsiniz” (URL-1).

Erdoğan’ın yeni millet inşası, fiziki sınırların yanı sıra gönül sınırları olarak işaret ettiği İslami, Türk ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı bağlamları kapsamaktadır. Fiziki coğrafya ve fiziki sınırlar ile Türkiye’nin bugünkü sahip olduğu toprakları ve bu toprakları çevreleyen sınırları işaret ederken, gönül coğrafyası ve gönül sınırları ile Türkiye topraklarının dışındaki Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı topraklar ve sınırlar vurgulanmaktadır. Arakanlı Müslümanlara yardım etmek, Somalili kardeşlerimize eğitim vermek, Somali’de büyükelçilik açmak ve bu coğrafyalardaki mazlum ve mağdurların yanında yer almak, sıradan bir desteğin ve yardımın ötesinde, Türkiye’nin yeni millet inşasının önemli sacayaklarından. Irak’tan Suriye’ye, Gürcistan’dan Kırım’a, Karabağ’dan Azerbaycan’a, Balkanlar’dan Ortadoğu’ya ve Kuzey Afrika’ya kadar uzanan geniş bir coğrafyayla yakından ilgilenmenin ya da Batum’la, Selanik’le, Halep’le, Haseki’yle ve Musul’la ayrılmaz bağlara sahip olduğunu vurgulamanın en temel anlamı, inşa edilen yeni milletin hangi coğrafyaları içerdiğini ve ulaştığı yeni sınırları göstermesidir. İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet tasarımı sahip olduğumuz fiziki sınırlarımızın ötesinde yer alan söz konusu ülkeleri içerecek şekilde yeni sınırlarla belirlenmiştir. Çünkü bu coğrafyalar ve elbette buna benzer diğer coğrafyalar, Osmanlı’nın, İslam’ın ve Türklerin tarihsel mirasıdır, kültür ve medeniyeti inşa ettikleri mekânlardır, ortak değerleri meydana getirdikleri, ortak kimliği oluşturdukları ve ortak kaderi paylaştıkları bağlamdır. M. Hakan Yavuz’a göre, neo-Osmanlıcı Türk dış politikası, Osmanlı-İslami geçmişini Müslüman Türklerin şanlı başarısı olarak görmekte ve Türkiye’yi Müslüman dünyayı yönetmek için konumlandırmaktadır (Yavuz, 1998). Bugünkü İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet tasarımı ve dış politikasında söz konusu coğrafyalar Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerine referans oluşturması hasebiyle birincil düzeyde önem taşımaktadır. Zira yeni milletin sınırları bu coğrafyaları içerecek şekilde genişletilmiş ve yeni bir milletin inşasıyla Türkiye yeni sınırlara ulaşmıştır. Kuşkusuz Türkiye’nin yeni millet inşasında, sözü edilen coğrafyalarla kurulan tarihsel bağlar kilit bir öneme sahiptir. Yeni millet inşası sürecinde tarihsel bağların önemini Erdoğan şu şekilde vurgulamaktadır:

“Bugün, gidin Suriye’ye, gidin Irak’a, gidin Kuzey Afrika’daki, Orta Doğu’daki, Balkanlar’daki herhangi bir yere, oralardaki insanlara Türkiye ile Türk milleti ile ilgili kanaatlerini sorun, hiçbir yerde sömürge gibi, işgal gibi, zulüm gibi, katliam gibi ifadeler duyamazsınız. Bunların yerine sadece, artık bir sembol haline gelen ‘vefalı Türk geldi yine’ teşekkürünü iştirsiniz. Bakınız, size yaşanmış bir olayı nakledeyim: Makedonya’nın dağ köylerinden birine, uzun uğraşlar sonunda ve çok zor şartlarda ulaşan TİKA ekibinin yanına, elindeki bastonuna yaslanarak, yaşlı hayli ilerlemiş bir ihtiyar yaklaşır. Aracın kapısının üzerindeki Türk Bayrağını görünce, bastonunun ucuyla TİKA görevlisini dürterek, ‘Niye bu kadar geç kaldınız?’ diye sorar. Görevli şaşırır, programın birkaç gün gerisinde kaldıklarını sanarak, durumu izah etmeye çalışırken, ihtiyar sözünü kesip devam eder: ‘100 yıldır sizi bekliyoruz’ evet, biz o coğrafyalardan ayrılalı bir asır oldu, ama oradaki insanların bekleşi, umudu hiç bitmedi. Dün, devlet olarak oradaydık. Bugün yardım kurumlarımızla, eğitim kurumlarımızla, sağlık kurumlarımızla, kalkınma projelerimizle oradayız” (URL-2).

İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşası Anadolu sınırlarının ötesinde gerçekleştirdiği için, Türkiye ile Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin hâkim olduğu coğrafyalarla ortak tarihsel bağlara vurgu yapılmaktadır. Kuşkusuz bu vurgunun da belirli sınırlılıkları bulunmaktadır. Örneğin Çin’deki Uygur Türkleri sözü edilen milliyetçiliğin söylemsel sınırlarının dışında kalmıştır. Ancak diğer coğrafyalarda yer alanlarla tarihsel bağlar üzerinden bir milli kimlik inşa edilmektedir. Çünkü milletin inşası ortak tarihsel bağlarla

kurulmakta, bu bağlar üzerinden bugün yeniden inşa edilmektedir. Anthony D. Smith’in de belirttiği gibi, millet, diğer özelliklerinin yanı sıra aynı zamanda ortak mitleri ve tarihsel belleği gerektirmektedir (Smith, 2010). Ortak bir kültüre, ortak bir dine, ortak bir ekonomiye, ortak bir coğrafyaya sahip olmak kadar ortak bir tarihe sahip olmak, yeni millet inşasının sarsılmaz temellerini oluşturmaktadır. Burada vurgulanan ortak ifadesi, paylaşılan değerleri ifade etmekte olup, çeşitli müşterekliklerde buluşmak anlamını taşır. Bu anlamda millet inşasında ortak bir dile sahip olmak önemli bir yer tutmaktadır. Erdoğan’ın yeni millet inşasında kullandığı dil, ortak dilin içerdiği mahiyeti göstermesi bakımından önemlidir:

“Bizim kimsenin topraklarında gözümüz yoktur, ama gönül sınırlarımız içindeki hiçbir kardeşimizin mahzun kalmasına, hele hele zulüm görmesine de seyirci kalamayız. Ülkemizden binlerce kilometre uzaktaki Arakan Müslümanlarına sahip çıkan bir Türkiye, Hatay’ın, Kilis’in, Gaziantep’in hemen karşısındaki Suriye topraklarında yaşayan Arap, Kürt, Türkmen kardeşlerimize nasıl sırtını döner? Peki, 12 bin kilometre uzaklıktan buraya gelenlere ne demeli, soruyorum sizlere. Afrika’nın en ücra köşelerinde insanların yaralarını sarmanın, dertlerine derman olmanın çabası içindeki bir Türkiye, öz kardeşlerinin feryatlarına nasıl kulaklarını tıkayabilir?” (URL-3).

“Bizler Türkiye olarak yaklaşık dört yıldır sizleri burada misafir etmenin memnuniyeti sevinci ve haklı gururu içerisindeyiz. Sizleri muhacir olduk. Mecburiyet içerisinde yurtlarımızı terk ettiniz. Bizler de ensar olduk sizin için tüm imkanlarımızı seferber ettik. Kim ne derse desin sizler bize asla yük değilsiniz” (URL-4).

“Bunlar kardeş ama ilk kardeş kanı o zaman aktı. Kabil, Habil’e vermek istemedi. Veren el alan elden her zaman üstündür. Sadece sınırlarımız içinde değil sınırlarımız dışında da bu böyledir. Her feryat edenin bizim üzerinde hakkı var. Birinin toprağı suyla, diğerinin toprağı gözyaşı ile sulanıyorsa orada sorun vardır demektir. Ya o su toprağı ulaşıyor ya gözyaşı toprağı ulaşıyor. Yanan benim evim değil diyen ateş kendisine ulaştığında söndürecek bu yangını hep birlikte dost bulamaz. Bir bölgede acı varsa bedelini milletçe öderiz. Bu yangını hep birlikte söndüreceğiz” (URL-5).

İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşasında kullanmış olduğu dil, dünyanın egemen güçlerine karşı mağdur, mahzun ve mazlum durumunda olanları sahiplenen, koruyan, savunan bir dildir. Bu dilde Erdoğan, kendi mağduriyetinden yola çıkarak dünyanın dört bir yanında mağdur durumdaki Müslümanlarla ortak bir dil kurmaktadır. Bahadır Türk’e göre, kutsal mazlumluk pratiğiyle işleyen mağduriyet, Erdoğan’ın dünyasında meşruiyetin temelini oluşturur ve Erdoğan haklılığını mağduriyetinden devşirir (Türk, 2014). Erdoğan’ın yeni Türkiye’nin sınırlarına ilişkin bakış açısında, mahzun, mağdur, mazlum gibi kavramların kilit rol oynadığı görülmektedir. Anadolu dışındaki coğrafyalarda yer alan Türk, Müslüman ve Osmanlı kimlikleriyle psikolojik ve sosyolojik bağların inşa ederken, ortak tarihin, kültürün, dinin yanı sıra ortak dilin ve duyguların da bağlayıcı işlevlere sahip olduğu görülmüştür.

Bütünsel olarak bakıldığında, fiziki sınırlar ile gönül sınırları Türkiye’de milliyetçiliğin iki farklı yüzünü göstermektedir. Fiziki sınırlar Kemalist Türk milliyetçiliğini, gönül sınırları ise İslami muhafazakâr milliyetçiliğini sembolize etmektedir. Kemalist milliyetçilik Türk kimliğini fiziki sınırlar üzerinden inşa ederken, İslami muhafazakâr milliyetçilik ise Türk kimliğini gönül sınırları üzerinden inşa etmektedir. Ancak temel fark, gönül sınırlarının fiziki sınırları aşan yapıda olması, daha geniş sınırları içermesi ve daha geniş coğrafyaları kapsamasıdır. Kemalizm’in millet inşası Anadolu’yla çevrili fiziki sınırlar içerisinde gerçekleşirken, İslami muhafazakârların millet inşası Anadolu’yu aşan ve Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin olduğu coğrafyalara ve dolayısıyla sınırlara ulaşan yapıda temayüz etmiştir. İslami muhafazakâr milliyetçiliğin sınırlar konusunda vurguladığı gönül kavramı, yeni millet inşası sürecinde tarihsel, dinsel ve kültürel köklere vurgu yapmakta, dolayısıyla geçmişle ortak bağları öne çıkarmaktadır. Adem Bölükbaşı’nın da vurguladığı gibi gönül sınırları, Türkiye’de milliyetçi muhafazakar ve İslamcı siyasetin söyleminde, ulus-devlet sınırları aşan, Türkiye’nin din bağı ya da soy bağı kurduğu ve imparatorluk bakiyesi olarak görülen coğrafyayı belirtmektedir (Bölükbaşı, 2021). Bu anlamda gönül sınırları, Anadolu topraklarının dışında kalan Türk,

Müslüman ve Osmanlı kimliğiyle olan bağlara işaret etmekte, ancak bugün sahip olunan bu bağlar üzerinden kurulan ağlara gönderme yapmaktadır. İslami muhafazakâr milliyetçilik açısından asıl olan Anadolu dışındaki topraklarda yaşayan Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliğine sahip nüfusla (Kuveyt'ten Lübnan'a, Gürcistan'dan Suriye'ye, Ürdün'den Dağıstan'a, Yemen'den Cezayir'e, Fas'tan Tunus'a, Libya'dan Mısır'a, Filistin'den Irak'a, Arnavutluk'tan Macaristan'a, Bulgaristan'dan Makedonya'ya, Romanya'dan Karadağ'a varıncaya dek Osmanlı coğrafyasında kurulan devletler) ortak tarihsel, dinsel veya kültürel bağlara sahip olmak kadar bu bağlar üzerinden bugün kurulan ağlar temel bir yere sahiptir. Çünkü yeni millet inşası ve yeni milli kimliğin tasarımı söz konusu bağlar üzerinden kurulan ağlarla şekillenmektedir.

4. “Türkiye Sadece Türkiye Değildir” ve “Türkiye Türkiye'den Büyüktür”: Türkiye'nin Yeni Millet İnşası ve Yeni Sınırları

Türk kimliği, Osmanlı'nın son döneminde irredentist (yayılmacı) karakterde şekillenirken, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Anadolu Türklüğüne dayalı teritoryal bir karakter kazanmıştır (Karakaş, 2007). Kemalist milliyetçiliğe göre Türk ulusal kimliği, salt Türkiye'den ibaret görülmüş ve Türkiye dışındaki kimliklerle ilişkiler sıfırlanmaya çalışılmıştır. Kemalist devrimlerle Osmanlı-İslami kimliği Batılı değerleri merkeze alan seküler karakterli Türk kimliğiyle ikame edilmiştir. Kemalist milliyetçiliğin aksine İslami muhafazakâr milliyetçilik, Türk kimliğinin Osmanlı/İslami yönlerini öne çıkarmış, Türkiye dışındaki Osmanlı/İslam coğrafyasıyla ve Türk dünyasıyla yeniden bütünleşmeye çalışmış ve Türkiye'nin sadece Türkiye'den ibaret olmadığını vurgulamıştır. Cenk Saraçoğlu'nun da vurguladığı gibi, İslami muhafazakârlar, kendi milletine yabancılaşmış önceki iktidarlardan farklı olarak Türkiye'yi Osmanlı dönemindeki o itibarlı ve kudretli günlerine döndürmektedir (Saraçoğlu, 2011). Bu amaçla iki farklı Türkiye'ye işaret ederek, bugünkü Türkiye'nin 1923'te ilan edilen Türkiye'den daha büyük olduğunu ifade etmiştir. Büyüklükten kast edilen, coğrafi genişlik kadar derin tarihsel, kültürel, dinsel bağların Anadolu sınırlarını aşan boyutlara sahip olmasıdır. Bugünkü yeni millet inşasını da söz konusu coğrafyaları içerecek şekilde kurgulamıştır. Bu bakımdan İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni milleti nasıl tanımladığını Erdoğan'ın ifadelerinden anlamak olanaklıdır:

“Türkiye'yi anlatırken 81 milyon vatandaşı ve 6,5 milyon diasporası yanında, Afrika'dan Asya'ya ve Amerika'ya kadar dünyanın dört bir yanında yüz milyonlarca kardeşe sahip bir ülke olduğumuzu söylüyoruz” (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2022).

“Bizim kültürümüzde aslımı inkâr eden haramzadedir. Irak, Suriye, Libya, Kırım, Karabağ, Bosna ve diğer kardeş bölgeler ile ilgilenmek, Türkiye'nin hem görevi hem de hakkıdır. Türkiye sadece Türkiye değildir. Bunlardan vazgeçtiğimiz gün, istiklalimizden ve istikbalimizden vazgeçtiğimiz gündür. Bizim buna hakkımız olmadığı gibi milletimiz de böyle bir duruma asla rıza göstermez. Türkiye, sadece Türkiye değildir. Türkiye, 79 milyon vatandaşıyla birlikte köklü, tarihi, kültürel ve insani bağlarla iç içe olduğu geniş coğrafyadaki yüz milyonlarca kardeşine karşı da sorumludur” (URL-6).

“Hani diyorum ya ‘Dünya 5'ten büyüktür’ diye. Türkiye, Türkiye'den büyüktür, bunu böyle bilin. Yani biz 780 bin kilometrekareye hapsolamayız. Çünkü bizim fiziki sınırlarımız başkadır, gönül sınırlarımız başkadır. Musul'daki, Kerkük'teki, Haseke'deki, Halep'teki, Humus'taki, Misrata'daki, Üsküp'teki, Kırım'daki, Kafkasya'daki kardeşlerimiz fiziki sınırlarımız dışında olabilir, ama hepsi gönül sınırlarımızın içindedir, kalbimizin tam ortasındadır” (URL-7).

Erdoğan'ın ifadesinde de görüldüğü üzere, yeni milletin inşası Türkiye'nin mevcut sınırlarının yanı sıra Osmanlı-İslam medeniyetinin yer aldığı coğrafi bağlamda da vuku bulmuştur. Türkiye sadece Türkiye değildir ile Türkiye Türkiye'den büyüktür söylemleri iki farklı Türkiye üzerinden inşa edilmektedir. Biri mevcut Türkiye'yi, diğeri ise mevcut Türkiye sınırlarının dışında inşa edilen yeni Türkiye'yi ifade etmektedir. Bu bağlamda söz konusu söylemler, yeni Türkiye'nin sadece Türkiye Cumhuriyeti topraklarından ibaret olmadığını, Türkiye topraklarının dışında da başka Türkiyelerin olduğunu vurgulamaktadır. Jenny White'in

da belirttiği gibi, İslami muhafazakârlar yeni Türkiye söylemiyle, Türkiye’yi mevcut siyasi sınırları içinde savaşan bir ulus olarak değil, yeniden keşfedilen ve yeniden icat edilen Osmanlı kimliği üzerinden bir Türklük ve ulus tanımı geliştirmiş ve uygulamıştır (White, 2013). Misak-ı Milli sınırları içerisinde inşa edilen Türkiye’yle birlikte, bu sınırların dışında yer alan Türk dünyası, İslam coğrafyası ve eski Osmanlı coğrafyasını kesen yeni sınırlar yeni Türkiye’nin sınırlarını göstermektedir. Nikos Christofis, yeni Türkiye kavramı üzerinden yeni bir ulusal devlet geleneği inşa edildiğini, Kemalist ulusal tarih anlatısının yerini Osmanlı geçmişine sahip dindar Müslüman Türklerin oluşturduğu yeni Türkiye’nin aldığını vurgulamaktadır (Christofis, 2018). Tarihsel, dinsel ve kültürel kimliklere dayalı bağların yeniden kuvvetlendirilmeye çalışıldığı, Türkiye ile Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin hakim olduğu bağlarla yeni sosyolojik ağların kurulduğu, bunun da yeni bir milletin inşasına önemli katkılar sunduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan Osmanlı İmparatorluğu’nun hakim olduğu dönemde hükmettiği topraklar, İslam coğrafyası içerisinde yer alan ülkeler ve Türk dünyasının yer aldığı coğrafi bağlam bugünkü İslami muhafazakar milliyetçiliğinin sınır vizyonunun referanslarını oluşturmaktadır. Bu referanslarla İslami muhafazakârlar, yeni Türkiye’nin sınırlarını Kemalist ulus-devlet sınırlarının ötesinde yeniden kurgulamaktadır. Afrika’dan Ortadoğu’ya, Balkanlardan Kırım’a, Akdeniz’den Karadeniz’e kadar olan bölgeler Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin de tarihsel ve mekânsal güzergâhını oluşturan coğrafyalar olup bu coğrafyada yaşayanlarla Anadolu’da yaşayanların ortak tarihe sahip olmaları, yeni Türkiye’nin sınırlarını bu coğrafyaları içerecek şekilde tahayyül etmeyi gerektirmiştir.

Yeni Türkiye’nin sınırları tarihsel referanslardan hareketle inşa edildiği gibi, dinsel kimliğin sunduğu referansları da içermektedir. İslami kimlik, Kemalist milliyetçiliğin ulusal kimlik kurgusunda laiklik tarafından ikame edilirken, İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni kimlik inşasında kurucu köşe taşlarından biri olmuştur. Fatih Yaşlı’nın da vurguladığı gibi, Kemalist Cumhuriyet seküler bir ulus inşa ederken, İslami muhafazakârların millet tasarımı doğrudan İslam’a referansla kurulmuş ve yeni Türkiye’de millet Sünni Müslümanlardan oluşmuştur (Yaşlı, 2014). Kuşkusuz Sünnilik dış politikada önemli bir referans oluşturmuş olsa da, bütünüyle dış politikanın Sünnilik üzerine kurulduğu söylemek mümkün değildir. Daha ziyade, ortak politik çıkarların, ortak tarihsel, kültürel ve coğrafi yakınlıkların belirleyici olduğu söylenebilir. İslami referanslarla yeni millet inşası, salt ulusal sınırlar içerisinde kalarak değil, daha ziyade İslamiyet’in hâkim olduğu coğrafyaları da hesaba katarak olanaklıdır. İslami muhafazakârların yeni Türkiye söylemi, İslami referanslarla yeni bir millet inşasını gerekli kıldığı için, bu millet Anadolu topraklarıyla sınırlı değil, bilakis Anadolu’nun dışında yer alan ülkelere, bilhassa da İslam ülkelerine kadar uzanmaktadır. Kemalist milliyetçiliğin sınırları Anadolu topraklarıyla sınırlı iken, İslami muhafazakâr milliyetçiliğin sınırları Anadolu’nun ötesinde yer alan İslam ülkelerini içeren, o ülkelerde yaşayan Müslümanları yeni milletin bir parçası olarak gören ve söz konusu Müslümanlarla ortak tarihsel, dinsel ve kültürel gelenekler üzerinden etkileşim sahaları oluşturan boyutlardadır.

Tarihsel ve dinsel referanslarla yeni millet inşa edilirken kültürel kimlik de bu inşa süresine katkı sunmaktadır. Ortak duyguların, düşüncelerin, davranışların, benzer yaşam biçimlerinin, iç içe geçen değerlerin ve anlamlandırma pratiklerinin varlığı, yeni milletin inşasını hızlandıran ve kolaylaştıran dinamikler olmuştur. Kemalist milliyetçilik, kültürü Anadolu sınırları içerisinde tekilleştirirken, İslami muhafazakâr milliyetçilik, Anadolu’nun dışındaki Türk, Müslüman ve Osmanlı medeniyetinin yer aldığı coğrafyalarda yaşayanlarla ortak kültürel bir kimlik inşa etmiştir. Kemalist milliyetçilik Anadolu’da yaşayanları Türk ulusal kimliği bağlamında tanımlarken, İslami muhafazakâr milliyetçilikte Türklük, salt Anadolu’yla ve Cumhuriyetle sınırlı kalmamış, Osmanlı geçmişiyle ve İslam medeniyetiyle bütünleşik bir şekilde tanımlanmıştır. Ziya Öniş’in altını çizdiği gibi, Türkiye’nin yeni politika yönelimlerinde kültür ve kimlikle ilgili değerlendirmeler ekonomi alanının ötesine geçmiş ve İslam dünyasıyla güçlü kültürel, diplomatik ve ekonomik bağlar geliştirmiştir (Öniş, 2011). Avrupa’dan Asya’ya, Afrika’dan Akdeniz’e, Ortadoğu’dan Kafkasya’ya ve Karadeniz’e kadar uzanan geniş coğrafyada yaşayan Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliğine sahip halklarla

tarihsel, dinsel ve kültürel (b)aşlarla yeni bir millet inşa edilmektedir. İslami muhafazakâr yeni Türkiye’de Türklüğün sınırlarını Afganistan’da, Irak’ta, Suriye’de, Libya’da, Filistin’de, Bosna’da, Kırım’da, Myanmar’da, Hocalı’da, Karabağ’da ve dünyanın diğer coğrafyalarında zulme uğramış Müslümanları temsil edecek şekilde kurgulamıştır.

Türkiye’nin sahip olduğu mevcut sınırların yanı sıra ulaştığı yeni sınırları anlamada Türk dış politikasının etkileri ve potansiyelleri önemli bir yer tutmaktadır. Türk dış politikasının mimarlarından dönemin dışişleri bakanı ve başbakanı Ahmet Davutoğlu’nun yaklaşımı, yeni Türkiye’nin sınırlarının ulaştığı boyutları anlamak açısından önemlidir. Davutoğlu, 11 Eylül sonrası yeni dönemde Türkiye’nin eşsiz bir coğrafi konuma sahip olduğunu, Afro-Avrasya’nın uçsuz bucaksız topraklarının ortasında yer aldığını, çok sayıda bölgesel kimliğe sahip bir ülke olduğunu, coğrafi ve kültürel olarak tek bir bölge ile ilişkilendirilemeyeceğini, Türkiye’nin bölgesel etkisinin Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya’ya kadar uzandığını vurgulamıştır (Davutoğlu, 2008). Türk dış politikası, bölgesel ve uluslararası konularda Türkiye’nin tarihsel derinliği, coğrafi konumu ve uluslararası ilişkilerdeki mirası üzerinden şekillenmektedir. Türkiye, içerideki kurduğu istikrarlı ve barışçıl düzenle proaktif bir dış politika inşa etmiştir. Bu sayede Türkiye, komşularıyla yeniden bütünleşerek bölgesel bağlantılarını sağlamlaştırmıştır (Davutoğlu, 2012). Ahmet Davutoğlu’nun Stratejik Derinlik adlı çalışması, sıradan bir dış politikanın ötesinde İslami muhafazakâr milliyetçiliğin mantıksal örgüsünü, dayanak noktalarını ve siyasal yönelimlerini içeren doktriner bir metindir (Saraçoğlu, 2013). Fatih Yaşlı’nın yeni Osmanlıcı dış politika anlayışından hareketle vurguladığı gibi, Türkiye, Osmanlı-İslam medeniyetinin tarihsel mirasçısıdır, bu miras Cumhuriyetle birlikte reddi mirasa dönüşmüştür, Cumhuriyet, Türkiye’yi ait olduğu medeniyet dairesinden alarak Batı medeniyet dairesine iltihak ettirmeyi amaçlayan bir projedir ve bu proje Türkiye’yi uluslararası arenada etkin olmayan, güçsüz, sıradan bir ülke haline getirmektedir. Bu sebeple, güçlü bir Türkiye için yapılacak olan Türkiye’nin ait olduğu medeniyete geri dönmesi ve buna uygun bir dış politika izlemesidir (Yaşlı, 2012). Bu açıdan yeni Türkiye’nin sınırları, Türk dış politikasının yeni yönelimlerine, yeni yaklaşımlarına ve yeni pratiklerine bağlı olarak değişime uğramıştır.

5. Milli Kimliğin Değişen Sınırları: Yeni Değerler, Yeni Aidiyetler, Yeni Pratikler

Kemalist milliyetçilik yeni Türkiye’nin, yeni ulus-devletin ve yeni ulusal kimliğin inşasında Osmanlı-İslam ögesini dışarıda tuttuğu için, hem Osmanlı İmparatorluğu’nun hakim olduğu coğrafyayla, hem de İslam’ın hakim din olarak kabul edildiği coğrafyayla olan bağı da koparmıştır. Osmanlı-İslam medeniyetiyle bağı koparan Kemalist aktörler, bunun yerine Batı medeniyetini, laikliği ve Türk kimliğini merkeze almış ve Anadolu sınırları içerisinde bir kimlik inşa etmiştir. İlhan’ın da işaret ettiği gibi, grup kimliğini ve medeniyet sınırlarını sadece Türkiye Cumhuriyeti siyasi sınırları içerisine sıkıştıran bir zihinsel temsil ya da ruhsal gerçeklik, sınırların dışında kalan ve medeniyetin gerçek üyesi olan gruplara karşı yabancılaşmaya, ötekileşmeye ve ötekileştirmeye neden olacaktır (İlhan, 2013). Bu sebeple, yeni kimlik inşası var olan sınırların ötesinde kurgulanmış ve milli kimliğin sınırları yeniden tanımlanmaya çalışılmıştır. Hasan Şen’in de belirttiği gibi, İslami muhafazakârlar, Türkiye’nin milli kimliğini İslami değerler içinde anlamlandırmaktadır (Şen, 2015). Bu anlamlandırma pratiği yeni bir siyasal olgu olmaktan öte, günümüz Türkiye’sinde yeni millet inşasının referanslarını vurgulamaya yöneliktir. Osmanlı’yı, İslam’ı ve Türklüğü referans alan İslami muhafazakâr milliyetçilik, Kemalizm’in kopardığı bağları yeniden tesis etmenin, dışarıdaki dünyayı tanımanın, tanış olmanın, yeni etkileşim biçimleri ve yeni iletişim kanalları oluşturmanın bir ifadesi olmuştur. Bu milliyetçilik, Anadolu’dan yeni bir coğrafyaya açılmanın, yeni bir yönelişin ve yeni bir kimlik inşa etmenin adı olmuştur. Kuşkusuz kimlik inşası çok yönlü, çok boyutlu sosyolojik bir süreç olup, salt dış politika üzerinden gerçekleşmez ancak dış politikanın dönüşümü, dışarıyla kurulan yeni ilişkiler, yeni bir kimlik inşasını da beraberinde getirmektedir. Taner Timur’un da vurguladığı gibi, Türkiye’de zaman ve tarihin kökenleri, bu ülkeyi aşan bir İslami öğretinin ortak mirasında yatmakta ve Türkiye’nin İslam dünyasının bir

parçası olması İslam’ın temel kaynaklarının Türkiye’de kolektif belleği biçimlendiren en önemli faktör olduğunu göstermektedir (Timur, 2014).

Erdoğan’ın Afrika’dan Avrupa’ya, Asya’dan Ortadoğu’ya, Akdeniz’den Karadeniz’de uzanan geniş coğrafyadaki ülkelerle gerçekleştirdiği ziyaretler yakından incelendiğinde, bu ziyaretlerin amacının salt ülkelerin ekonomik, ticari ve turizm faaliyetlerini harekete geçirmek olmadığı, daha ziyade Anadolu dışındaki dünyada yer alan Türk ve Müslümanları yakından tanımının, onlarla kardeşlik ilişkileri çerçevesinde tanış olmanın, onların yaşam biçimlerini, ilişki tarzlarını, inanç sistemlerini, Türkiye’yle ilişkilerini, Türkiye’ye ve İslam’a bakış açılarını yakından tanıma ve tanıtmaya boyutunu da içermektedir. Söz konusu bölgelerde yer alan ülkelerle ekonomik, ticari ya da turistik anlaşmalar kadar eğitim, kültür, din gibi alanlarda da kolektif bir bilincin ve aidiyet duygusunun oluşturulduğu gözlenmektedir. Çünkü bu bölgelerdeki ülkelerle olan ilişkiler neticesinde Türkiye’ye dünyanın her yerinden Türk ve Müslüman kimliğine sahip insanların yöneldikleri, bu insanlarla ortak deneyimlerin oluşturulduğu ve yeni bir kimlik bilinci ve duygusu inşa edildiği görülmektedir. Saraçoğlu’nun da vurguladığı gibi, İslami muhafazakâr milliyetçilik, Müslümanlığın oluşturduğu ortak kültür temelinde içeriklendirilmiş ve ortak İslami kültür ekseninde bir dille milleti İslam’a ve Osmanlı’ya referansla inşa etmiştir (Saraçoğlu, 2011). Türkiye’nin Türk dünyasıyla, İslam ülkeleriyle ve eski Osmanlı coğrafyasında yer alan ülkelerle kurduğu güçlü bağlar, Türkiye’nin sınırlarının ulaştığı boyutları, Türkiye dışında yer alan hangi coğrafyalara kadar uzandığının ve yeni milletin inşasının hangi yeni kimliklerin içerecek şekilde genişletildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Türkiye’nin mevcut toplumsal yapısı birbirinden farklı etnik, dinsel ve kültürel kimlikleri içerirken, aynı zamanda günümüz İslami muhafazakâr milliyetçiliğinin yeni millet inşasına bağlı olarak Afganistan, Suriye, Azerbaycan, Irak, İran, Somali, Yemen, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerden de insanların Türkiye’nin toplumsal yaşamında görünür hale geldikleri gözlenmiştir. Söz konusu ülkelerden Suriye’nin dışındaki diğer ülkelerden de Türkiye’ye çeşitli nedenlerle göç ettikleri gözlenmiştir. Ortadoğu’dan yapılan göçlerde zorunlu göçlerin önde gelen nedenlerden biri olduğu (Kalaycı, 2014; İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014), Kafkasya ve Türki Cumhuriyetlerden yapılan göçlerin ise ağırlıklı olarak ekonomik nedenlerle gerçekleştiği (Erder, 2011, Kaya, 2014) görülmüştür. Bu kimliklerin Türkiye’nin toplumsal yaşamında görünür hale gelmesi, esasında günümüz Türkiye’inde yeni bir milletin inşa edildiğini göstermektedir. Çünkü yeni millet, bu kimliklerin bir ürünü olarak şekillenmekte, milli kimlik bu kimliklerle kurgulanmakta ve millet bu kimlikler üzerinden inşa edilmektedir. Bu kimlikler yeni milletin ayrılmaz parçalarını oluşturmaktadır. Türkiye’nin toplumsal yaşamında görünür hale gelen söz konusu kimlikleri salt bir göç hareketi olarak görmek yerine, yeni milletin inşası sürecinin temel bir boyutu olarak görmek daha isabetli bir yaklaşım olacaktır. Yakın dönemde Türkiye’ye Suriye’den yapılan zorunlu göçlerle Türkiye’de 4 milyona yakın bir sayıda sığınmacı ve mülteci yaşamaktadır (Erdoğan, 2021). Bununla birlikte Türkiye, küresel göç hareketleri açısından önemli bir transit ülke olarak görülmektedir. Türkiye’ye gelen göçmenler Türkiye’yi bir transit göç merkezi olarak görmekte, Türkiye üzerinden Avrupa ve Amerika’ya göç etmektedirler (İçduygu, 2004; Şirin Öner, 2012; İçduygu ve Aksel, 2012). Sayıları hızla artan ve Türkiye’nin temel toplumsal meselelerinin başında gelen Suriyeliler, her ne kadar göçmen, sığınmacı, mülteci, kaçak vs. olarak nitelendirilse de, esas olarak onları yeniden inşa edilen İslami muhafazakâr milletin bir parçası olarak görmek gerekir. Sadece Suriyeliler değil, Afganistan, Azerbaycan, Irak, İran, Somali, Yemen, Özbekistan, Kırgızistan Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerden Türkiye’ye göç edenler de, yeni milletin inşasında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’nin küresel göç hareketlerinin merkezinde yer alması, milyonlarca sığınmacı ve mülteciye ev sahipliği yapması ve göçmenlere yönelik büyük miktarlarda bütçeler oluşturması, bir göç olayından ziyade bir millet inşasına işaret etmektedir.

Yeni millet inşası süreci bir anlamda Türkiye’nin ulusal sınırlarının dışındaki Türk, Müslüman ve Osmanlı kimlikleriyle yeniden bütünleştikleri bir süreçtir. Bu sürece ilişkin çok

sayıda örnekler verilebilir. Bu konudaki en önemli örneklerden biri, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerinin gelinen noktasıdır. İki devlet tek millet şiarıyla bir araya gelen Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler karşılıklı öz gardaş söylemi üzerinden şekillenmektedir. Muharrem Ekşi, iki devlet tek millet söyleminin iki ülke ilişkilerinin temel ilkesi olduğunu, ilişkilerin kardeşlik ve dostluk prensibine dayandığını, bunun da iki ülke arasındaki dil, din ve kültür ortaklığından kaynaklandığını belirtmektedir (Ekşi, 2009). Ortak tarihin, ortak dinin, ortak kültürün, ortak köken aidiyetin ve ortak coğrafya içerisinde yer almanın her iki ülke toplumlarının ve yöneticilerinin bütünleşmelerini sağladığı görülmektedir. Türk kimliğinin yanı sıra tarih, din, kültür ve coğrafyanın yeni milletin oluşumuna doğrudan katkı sunduğu anlaşılmaktadır. Kuşkusuz Türkiye'nin Türk dünyasıyla bütünleşmesi ve Türk dünyası üzerinden yeni bir milli kimlik oluşturması Azerbaycan'la sınırlı kalmayıp, diğer Türk devletlerini de kapsamaktadır. Türkiye'nin Türk dünyasıyla bütünleşmesinin en önemli örneklerinden bir diğeri de, Türk Devletleri Teşkilatı'dır. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Macaristan'dan oluşan teşkilat, Türk dilini konuşan halkların ortak tarih, dil, kültür, gelenek ve değerlerine dayalı işbirliği ve dayanışmayı derinleştirme ve genişletmeyi hedeflemektedir (URL-8). Söz konusu örnekler, Türkiye'nin Türkiye dışındaki Türklerle yeniden tanış olma, işbirliği, sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin kurulması ve ortak aidiyetleri oluşturması bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin yeni millet inşası süreci söz konusu ülkeleri içerecek şekilde genişletilmiş ve Türk dünyasına açılma ve yönelme, Türk kimliğinin yeni sınırlarını oluşturmuştur.

Türkiye'nin Osmanlı geçmişi ve İslam coğrafyası üzerinden yeni bir tarih, kimlik ve politika ürettiğine ilişkin en önemli örneklerden biri de, Filistin davasıdır. Bu dava, Erdoğan'ın Arap dünyasıyla bütünleşmesini sağlayan, Türkiye'nin bölgedeki siyasi konumunu ve gücünü artıran ve İsrail'e karşı elini güçlendiren boyutlar taşımaktadır (Güder ve Mercan, 2012). Bu davanın temel jeo-stratejik ve jeo-politik önemi, Filistin'in hem Osmanlı idaresi altında olması hem de Müslümanların vatanlarının bir parçası olmasıdır. Filistin örneği, Müslümanların vatan algısının ulusal sınırlarla sınırlı olmadığını, daha ziyade Müslümanların geçmişten günümüze yaşadıkları coğrafyalara kadar uzandığının somut yansımasıdır. Bu zaviyeden bakıldığında, Türkiye'nin Filistin'i savunması, esasında Osmanlı-İslam medeniyetini savunması anlamına gelmektedir. Filistin, Türkiye'nin yeni millet inşasının kurulduğu mekânsal bağlamı işaret ettiği gibi, aynı zamanda yeni milli kimliğin ulaştığı sınırları da göstermektedir. Filistin davası, esas olarak yeni Türkiye'nin sınırlarının Osmanlı-İslam coğrafyası üzerinden yeniden belirlendiğinin göstergesidir. Filistin davasıyla birlikte Arap Baharı da yeni millet inşası açısından önemli olayların başında gelmektedir. Nitekim Arap Baharı olarak adlandırılan Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Osmanlı İmparatorluğu'nun bir dönem hakim olduğu topraklar olup, bu topraklar Osmanlı'yı tekrar eski coğrafyasında hakim kılmaya ile ilgili çabaların ve düşüncelerin artmasına yol açabilmektedir (İlhan, 2013). Hem Filistin davası hem de Arap Baharı, yeni Türkiye'de sınırların uzandığı boyutları göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'nin yeni millet inşası süreciyle ilgili bir başka örnek, TRT Belgesel'de yayınlanan "Ailenin Yeni Üyesi" programıdır (URL-9). Bu program, dünyanın çeşitli ülkelerinde, özellikle de Müslümanların yaşadığı ülkelerde belgesel çekimi yapan, bu belgesellerde Müslümanları yakından tanıma fırsatı sağlayan bir programdır. Programda Endonezya'dan Malezya'ya, Nepal'den Bosna Hersek'e, Fas'tan Ürdün'e, Filipinler'den Gana'ya ve Pakistan'dan Türkiye'ye kadar uzanan çizgide Müslümanların kültürlerini, aile yapılarını, dini pratiklerini, çalışma yaşamlarını, kadın-erkek ilişkilerini vs. ele alan program esas olarak Türkiye'nin yeni millet inşası süreciyle yeni bir ailenin kurulduğunu, söz konusu ülkelerde yaşayan Müslümanların da ailenin yeni üyelerini oluşturduğu vurgulanmaktadır. Afsaneh Najmabadi'nin de belirttiği gibi, modern milletler çoğunlukla aile metaforuyla tahayyül edilmektedir (Najmabadi, 2016) ve Serpil Sancar'ın vurguladığı gibi aile, milletin neslinin devamını sağlayan ve ideolojik yeniden üretiminin aktarılması noktasında işlevsel hale gelmektedir (Sancar, 2013). Bu açıdan yeni Türkiye'de milletin inşası bir tür yeni bir ailenin inşa edilmesi anlamını taşır ancak bu kez ailenin inşa edildiği yer Türkiye'nin ulusal sınırları

içinde değil, bilakis dünya ölçeğindedir. Dünya ölçeğinde Müslümanlar yeni ailenin üyesi, Müslümanların yaşadığı coğrafyalar ise yeni ailenin, yeni milletin ve Yeni Türkiye’nin de yeni sınırlarını göstermektedir.

İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşası sürecini anlamada Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) tarafından dünyanın farklı bölgelerinde yapılan faaliyetler temel bir öneme sahiptir. 2021 yılı faaliyet raporuna göre TİKA, 2021 yılı itibariyle 60 ülkede kurulu 62 Program Koordinasyon Ofisi ile 170’ten fazla ülkede 30000’e yakın proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir. Merkezi Ankara’da bulunan başkanlığın bünyesinde Orta Asya ve Kafkaslar, Balkanlar ve Doğu Avrupa, Ortadoğu ve Afrika, Doğu ve Güney Asya, Pasifik ve Latin Amerika adlarında da daire başkanlıkları bulunmaktadır. Aynı coğrafyada aynı imza sloganıyla yola çıkan TİKA, işbirliğinde bulunan ülke ve topluluklara sosyal, kültürel, iktisadi, ticari, teknik, eğitim, sağlık alanlarında katkıda bulunmak, onların kalkınmaları için projeler gerçekleştirmek, bu anlamda ekonomik büyümeyi sağlamak, işsizliği ve yoksulluğu azaltmak, eğitim seviyesini artırmak gibi temel amaçları gerçekleştirmektedir (TİKA Faaliyet Raporu, 2022). Temel felsefesini Erdoğan’ın ecdadımızdan aldığımız bu mirasa layık olabilmek için, TİKA başta olmak üzere, mazlumlara, mağdurlara, kimsesizlere, gariplere el uzatan kurumlarımızın çalışmalarına özel önem verdik, veriyoruz ifadesiyle özetleyen TİKA’nın destekte bulunduğu ülkeler listesine bakıldığında, büyük çoğunluğunun Müslüman ülkelerden oluştuğu göze çarpmaktadır. Bu ülkeler sömürgeleştirilmiş, yoksullaştırılmış ve insansızlaştırılmış ülkeler olup, mazlum, mağdur ve mahzun kimselerden oluşmaktadır. Dahası, bu ülkeler eski Osmanlı İmparatorluğu’nun hâkim olduğu topraklarda yaşan Türk ve Müslümanlardır. Bu sebeple, bugünkü İslami muhafazakârlar yeni milleti inşa ederken, Kemalizm’in reddettiği bu mirası sahiplenmiş ve ona sahip çıkmaya başlamıştır. Bugünkü yeni millet inşası, söz konusu ülkelerde yaşayan mazlumlarla, mağdurlarla ve mahzunlarla yeniden bütünleşerek, tarihsel bağları güçlendirerek ve yeni bir kimlik inşa ederek gerçekleşmektedir. Bu açıdan yeni millet inşasının temel bir parçasına dönüşen söz konusu ülkeler aynı zamanda Türkiye’nin milli kimliğinin ulaştığı yeni sınırları da göstermektedir.

Sonuç

Günümüz gelişmeler bağlamında Türkiye’de milliyetçiliğin dönüşümüne bağlı olarak yeni bir milletin inşa edildiği görülmektedir. Yeni millet inşası, yeni bir milliyetçilik anlayışı anlamına geldiği gibi, aynı zamanda yeni bir kimlik inşasını da ifade etmektedir. Yeni milletin inşası, yeni bir milliyetçilik anlayışı ve yeni bir kimlik kurgusunun etkilerini gösterdiği en temel alanlardan biri, kuşkusuz sınırlardır. Sınırlara dayalı bir şekilde bir kimlik inşa edildiği için, yeni millet inşası sınırların da yeniden tahayyül edildiği bir bağlamı içermektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de sınırların dönüşümü, milliyetçiliğin dönüşümüne ve bu dönüşüme bağlı olarak yeni millet inşası sürecine koşut bir biçimde anlaşılmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifadeyle, Türkiye’de milliyetçiliğin dönüşümü ve yeni millet inşası sürecine bağlı olarak Türkiye’nin sınır anlayışı da bir dönüşüme uğramış ve günümüzde yeniden inşa edilmiştir.

Türkiye’de milliyetçiliğin iki ana damarını oluşturan Kemalist milliyetçilik ile İslami muhafazakâr milliyetçiliğin temel yönelimleri sınırları anlamada önemli ipuçları sunmaktadır. Kemalist milliyetçilik Osmanlı’dan Cumhuriyet’e, geleneksellikten modernliğe, imparatorluktan ulus-devlete ve ümmetten millete geçişin olduğu bir bağlamda şekillenmiş ve yeni Türk Devleti’nin kuruluşunu ve yeni ulusal kimliğin inşasını gerçekleştirmiştir. Batı medeniyetini, seküler Türk kimliğini ve milliyetçiliği temel alan Kemalist milliyetçilik Anadolu topraklarıyla sınırlı bir alanda yeni bir kimlik oluşturmuş ve bu kimliği de Batıcı ve Türkçü bir çerçevede tanımlamıştır. Bu yönüyle Kemalist milliyetçilik, Osmanlı-İslami gelenekle olan bağı kopararak topluluğu Batıcı ve Türkçü bir çizgide kurmuştur. Bu çizgi, Türkiye’nin Anadolu dışı bağlarla Anadolu arasındaki hattı belirleyen bir çizgi olmuştur. Kemalist milliyetçiliğin bir eleştirisi ve reddiyesi olarak gelişen İslami muhafazakâr milliyetçilik ise, Kemalizm’in redd-i mirasını kendi milliyetçilik anlayışının temeline koymuştur. İslami muhafazakâr milliyetçilik,

Batıcı-Türkçü bir milliyetçilikten ziyade Osmanlı-İslamcı bir milliyetçilik anlayışını oluşturmuştur. Osmanlı-İslami kimliğinin temel referans olarak kabul edildiği bu yeni milliyetçiliğin yeni millet tasarımı Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkim olduğu topraklar, İslamiyet'in hâkim olduğu ülkeler ve Türk dünyasının yer aldığı coğrafyalar esas alınmıştır. Yeni milletin inşası Türk, İslam ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı bağlamlarda şekillenmiştir. Bu sebeple, İslami muhafazakar milliyetçilik Kemalist milliyetçiliğin Anadolu merkezli ulus inşası karşısında Anadolu dışındaki söz konusu kimliklerin yer aldığı coğrafyalara vurgu yapmaktadır. Kemalizm'in Türkiye'yi Osmanlı-İslami dünyadan koparması karşısında İslami muhafazakarlar Türkiye'yi Osmanlı geçmişiyle, İslam medeniyetiyle ve Türk dünyasıyla yeniden tanıştırmış ve ortak tarihsel, dinsel, kültürel bağlar temelinde yeni ilişki ağları oluşturmuştur.

Birbiriyle benzer söylemlere sahip olsa da, her iki milliyetçilik birbirinden farklı argümanlara ve projelere sahiptir. Her iki milliyetçiliğin paylaştıkları söylemlerin başında yeni Türkiye söylemi gelmektedir. Her iki milliyetçilik de yeni bir Türkiye'yi inşa ettiklerini vurgulamaktadır. Ancak söylemler aynı olsa da, söylemlerin işaret ettikleri anlamlar birbirinden farklılaşmaktadır. Kemalist milliyetçiliğin yeni Türkiye'si, Osmanlı-İslami dünyadan bir kırılmayı, yeni bir başlangıcı ve devletin yeniden kuruluşunu ifade etmektedir. Batı medeniyet dairesini, laik devlet yapısını, sekülerizmi ve milliyetçiliği merkeze alan Kemalist yeni Türkiye, Anadolu'yu yeni kurulan devletin ve milletin kök saldıği vatan olarak tanımlamıştır. İslami muhafazakar milliyetçiliğin yeni Türkiye'si ise, Cumhuriyet modernleşmesinden bir kırılmayı, Batıcı-Türkçü ulus anlayışından farklılaşmayı, Osmanlı geçmişiyle, İslam medeniyetiyle ve Türk dünyasıyla yeniden bütünleşmeyi ifade etmektedir. Yeni Türkiye söylemlerinin birbirinden farklılaştığı bu süreç, sınırların içerdiği anlamların da değiştiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Kemalist milliyetçilik açısından yeni Türkiye, mevcut Türkiye sınırlarını içerisinde kalarak, bu sınırları koruyarak ve bu sınırlar üzerinden politika üretmek var olmayı, Anadolu sınırlarına dayalı bir vatan oluşturmayı ve Osmanlı-İslami kimlikle bağı koparılmış Batıcı-Türkçü bir kimlik ekseninde sınırları oluşturmayı ifade etmiştir. İslami muhafazakar milliyetçiliğin yeni Türkiye'si, Osmanlı mirasını, İslam medeniyetini ve Türk dünyasını içine alan yeni bir vatan, millet ve sınır anlayışını ortaya koymuş ve yeni milleti bu kimliklerin yer aldığı coğrafi bağlamla eşgüdümlü görmüştür. Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldıkları coğrafyalar İslami muhafazakar milliyetçiliğin yeni millet tasarımının ulaştığı sınırları göstermektedir.

İslami muhafazakar milliyetçiliğin sınır anlayışı mevcut fiziki sınırları aşan, tarihsel, dinsel ve kültürel bağların yer aldığı coğrafyalara dek uzanan, Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı, etkisini gösterdiği ya da ilişkilerinin yer aldığı mekanları içeren boyutlara sahiptir. Kemalist milliyetçilik mevcut fiziki sınırları referans alırken ve bu sınırları Türk ulusal kimliğinin çerçevesi olarak görürken, İslami muhafazakar milliyetçilik yeni millet inşasını ve yeni milli kimliğin sınırlarını mevcut fiziki sınırların ötesinde tanımlamaktadır. Gönülümüze sınır çizemeyiz, Türkiye'nin bir fiziki sınırları, bir de gönül sınırları vardır şeklindeki söylem, İslami muhafazakarların yeni millet inşasını Türkiye'nin dışındaki Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı bağlamları içerecek şekilde oluşturduğunu göstermektedir. Fiziki sınırlar ve fiziki coğrafya Türkiye'nin sahip olduğu mevcut toprak vizyonuna işaret ederken, gönül sınırları ve gönül coğrafyası Türkiye'nin dışında kalan Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı sınırlar vurgulanmaktadır. Yeni Türkiye'de millet inşasının yeni sınırları Kırım'dan Kafkasya'ya, Balkanlardan Ortadoğu'ya, Avrupa'dan Afrika'ya ve Asya'ya kadar uzanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Kemalist yeni Türkiye'nin sınırları Anadolu coğrafyasıyla sınırlı iken, İslami muhafazakar yeni Türkiye'nin sınırları Anadolu coğrafyasıyla birlikte bu coğrafyanın dışında kalan Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı coğrafyaları içerecek şekilde genişletilmiştir.

Kemalist milliyetçilikten İslami muhafazakar milliyetçiliğe dönüşümle birlikte günümüz Türkiye'sindeki yeni millet inşası sürecinin anlamaya dönük söylemler arasında,

Türkiye sadece Türkiye değildir ile Türkiye Türkiye’den büyüktür söylemleri yer almaktadır. Türkiye’nin sadece Türkiye olmadığı söylemi, Türkiye’nin mevcut fiziki sınırlar içerisinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti topraklarından ibaret olmadığını, Türkiye’nin dışında da başka Türkiyelerin olduğunu ve yeni Türkiye’nin de mevcut Türkiye’nin dışındaki Türkiyeleri de içerdiğini işaret etmektedir. Mevcut Türkiye’yi Misak-ı Milli sınırlarınca belirlenmiş topraklar içerisinde tanımlayan ve Türkiye’yi sadece bu topraklardan ibaret gören Kemalist milliyetçiliğin aksine İslami muhafazakâr milliyetçilik Türkiye’yi Misak-ı Milli sınırlarını aşan boyutlarda gören ve milli kimliğin sınırlarını Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı coğrafyalar üzerinden tanımlamaktadır. Bu açıdan Yeni Türkiye’nin mevcut Türkiye sınırlarını aşarak yeni sınırlara ulaştığı görülmektedir. Türkiye’nin Türkiye’den büyük olduğu söylemi ise, Türkiye sadece Türkiye değildi söylemiyle benzer kabulleri, eğilimleri ve anlayışları taşımaktadır. Türkiye’nin Türkiye’den büyük olması, esas olarak iki farklı Türkiye’ye işaret etmektedir. Biri, Kemalist milliyetçiliğin işaret ettiği mevcut Türkiye Cumhuriyeti’ni, diğeri ise İslami muhafazakâr milliyetçiliğin inşa ettiği yeni Türkiye’dir. Söz konusu söyleme göre, bugünkü yeni Türkiye, mevcut Türkiye’den büyüktür. Söylemdeki büyüklük vurgusu, Türkiye’nin sosyal, ekonomik ve siyasal açılardan güçlü olduğuna işaret ettiği gibi, aynı zamanda Türkiye sınırlarının dışında da başka Türkiyelerin olduğu, Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı coğrafi bağlamların da yeni Türkiye’nin sınırlarını temsil ettiği, dolayısıyla mevcut Türkiye’nin sınırlarının ötesinde de başka Türkiyelerin olduğu Türkiye’yi büyük bir güce dönüştürdüğü ifade edilmektedir.

Yeni Türkiye’de İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşası, esasında Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerinin yer aldığı ülkelerle, devletlerle, şehirlerle, kültürlerle, bireylerle yeni ilişkiler kurmayı, yeniden bütünleşmeyi ve yeni anlatılar üretmek yeni bir kimlik inşa etmeyi gösterir. İslami muhafazakâr milliyetçiliğin bu yeni yönelişi, Kemalist milliyetçiliğinin ulusal tarih anlatısı yerine yeni bir tarihsel hafızayı, seküler toplum modeli yerine İslami referanslara dayalı toplumsalı, Batıcı değerler yerine Osmanlı-İslami değerlerini, Türkleştirme politikaları yerine farklı kimlikleri öne çıkaran yapısını oluşturmaya yöneliktir. Bu yönüyle İslami muhafazakârlar Anadolu dışındaki coğrafyalarda yaşayan Türk, Müslüman ve Osmanlı kimlikleriyle yeni bir millet inşa ederken, tarihsel, dinsel, kültürel, dilsel, etnik, siyasal açılardan çeşitli ortaklıklar oluşturarak müşterek bir kimlik oluşturmaktadır. Bu yeni millet inşası kuşkusuz ulus-devlet modelinin bütünüyle reddine dayanmasa da, ulus-devleti aşan boyutlarda gerçekleşmekte ve milli kimliğin sınırlarını da değiştirmektedir. Kemalist milliyetçilik içeride türdeşliği oluşturup dışı karşı farklılaşmayı amaç edinirken, İslami muhafazakâr milliyetçilik içerideki türdeşliğin yanı sıra dışarı da yeni türdeşlikler oluşturmakta ve bu yeni türdeşlikler sınırların da yeniden tahayyülünü gerektirmektedir.

İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni millet inşasına ilişkin somut örnekler vermek mümkündür. Örneğin Suriye’den, Irak’tan, Afganistan’dan Libya’dan Türkiye’ye milyonlarca insan göç etmektedir. Küresel göç hareketlerinin kavşak noktasında yer alan Türkiye’ye yönelik göçleri, yeni bir milletin inşası olarak görmek gerekir. Yeni Türkiye’nin yeni millet inşası İslam coğrafyasından, Türk dünyasından ve Osmanlı coğrafyasından gelen göçmenlerle inşa edilmektedir. Çünkü Türkiye’ye Anadolu dışından Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliklerine sahip göçmenlerin gelmesi, Kemalist milliyetçiliğin ulusal kimlik tasarımıyla değiştirmekte, Türk kimliğinin içerdiği anlamlar seküler yapısı yerine İslami-Osmanlı değerleriyle yeniden oluşturulmaktadır. Küresel göç hareketleriyle birlikte Türkiye’de milli kimlik yeniden tanımlanmaktadır, çünkü söz konusu göçler Türkiye’nin kimlikler siyasetini dönüştürmektedir. Bu nedenle, İslami muhafazakâr milliyetçiliğin yeni milletin inşası sadece Anadolu’da yaşayanlarla sınırlı değil, aynı zamanda Afganistan, Suriye, Azerbaycan, Irak, İran, Somali, Yemen, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan gibi ülkelerdeki Türk, Müslüman ve Osmanlı kimliğine sahip olanları da kapsamaktadır. Yeni millet inşasına ilişkin çok sayıda örnek vermek olanaklıdır. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin iki devlet tek millet söylemi üzerinden inşa edilmesi, Türk Devletleri Teşkilatı’nın kurulması, Türkiye’nin Filistin davası,

Afrika açılımı ve TİKA'nın 170'ten fazla ülkedeki projeleri gibi gelişmeler yeni millet inşası sürecinin çok sayıdaki örnekleri arasında yalnızca birkaçını oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Aktoprak, E. (2016). Postkolonyal bir dava olarak yeni Türkiye'nin yeni ulusu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(1), 1-32.
- Anderson, B. (2014). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. (İ. Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Batuman, B. (2019). *Milletin mimarisi: Yeni İslamcı ulus inşasının kent ve mekân siyaseti*. (Ş. Tokel, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berkes, N. (2007). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. (A. Kuyaş, Haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar: Türkiye'de siyasi ideolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, T. (2018). *Zamanın kelimeleri: Yeni Türkiye'nin dili*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bölükbaşı, A. (2021). "Gönül coğrafyamıza dönüş mü? Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi'nde coğrafya ve kimlik ilişkisinin yeniden tanımlanması". *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*. 7(14), 14-42.
- Bölükbaşı, Y. Z. (2016). *Dış politika yapım sürecinde milliyetçiliğin rolü: Ak parti örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. (B. Sütçüoğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Carr, E. H. (2012). *Milliyetçilik ve sonrası*. (O. Akınhay Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Christofis, N. (2018). The AKP's yeni Türkiye: Challenging the Kemalist narrative?. *Mediterranean Quarterly*. 29(3), 11-33.
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: An assessment of 2007. *Insight Turkey*. 10(1), 77-96.
- Davutoğlu, A. (2012). Principles of Turkish foreign policy and regional political structuring. *TEPAV Turkish Policy Brief Series*.
- Ekşi, M. (2009). Türkiye-Azerbaycan ilişkileri: Söylemden reelpolitığe. *Avrasya Etüdlere*, 36, 95-112.
- Erder, S. (2011). Zor ziyaret: Nataşa mı? Döviz getiren bavul mu? Eski doğu bloku ülkelerinden gelen kadınların emek piyasasına girişi. *Birkaç arpa boyu: 21. yüzyıla girerken Türkiye'de feminist çalışmalar*. Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat'a Armağan. (S. Sancar, Der.), (1. Cilt.), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2021). *Suriyeliler barometresi 2020: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Erdoğan, R. T. (2018). *Yeni Türkiye vizyonu: 2023'e doğru*. (1. Cilt), Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları.
- Erözden, O. (2013). *Ulus-devlet*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve ulusçuluk*. (B. Ersanlı ve G. Göksu Özdoğan, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Gökalp, Z. (2005). *Yeni Türkiye'nin hedefleri*. (Y. Toker, Haz.). İstanbul: Toker Yayınları.
- Göle, N. (2002). *Melez desenler: İslam ve modernlik üzerine*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Güder, S. ve Mercan, M. H. (2012). 2000 sonrası Türk dış politikasının temel parametreleri ve Ortadoğu politikası. *İnsan ve Toplum*. 2(3), 57-92.
- Gülalp, H. (2003). *Kimlikler siyaseti: Türkiye’de siyasal İslamın temelleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gülalp, H. (2007). Sonuç: Ulus-devlet aşıyor mu?. (H. Gülalp, Haz). *Vatandaşlık ve etnik çatışma: Ulus-devletin sorgulanması*. içinde (ss. 173-181). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hayes. C. J. (2011). *Milliyetçilik: Bir din*. (M. Çiftkaya Çev.). İstanbul: İz Yayınları.
- İçduygu, A. (2004). *Türkiye’de kaçak göç*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de düzensiz göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye’nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- İlhan, R. S. (2013). Arap baharı ve Osmanlı’nın yası bağlamında modern Türk kimliği. *Akademik Ortadoğu*. 8(1), 25-49.
- Kalaycı, İ. (2014). *Ortadoğu’dan Türkiye’ye yapılan göçler 1923-2000*. Mairitius: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Karakaş, M. (2007). *Türk ulusçuluğunun inşası*. Ankara: Elips Kitap Yayınları.
- Kaya, A. (2014). Uluslararası göç teorileri bağlamında yeni göç türlerini anlamaya çalışmak: Türkiye’de ‘yabancı’ ve ‘öteki’ olmak. *Türkiye ve yeni uluslararası göçler*. (M. Tuna Edt.). Bursa: Sentez Yayınları.
- Kaya, İ. (2016). Giriş: Yeni Türkiye’nin toplumsal yapısına ilişkin eleştirel çözümler. (İ. Kaya, Der.). *Yeni Türkiye’nin toplumsal yapısı*. içinde (ss. 7-13). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Koyuncu, B. (2014). *Benim milletim: AK parti iktidarı, din ve ulusal kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2002). *Türkiye’de toplum ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2007). *Siyasal ve sosyal bilimler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Najmabadi, A. (2016). Sevgili ve ana olarak erotik vatan: Sevmek, sahiplenmek, korumak. (A. Altınay, Der.). *Vatan millet kadınlar*. içinde (ss. 118-154). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar I-II*. (S. Özge, Çev.). İstanbul: Yayınodası Yayınları.
- Öniş, Z. (2011). Multiple faces of the new Turkish foreign policy: Underlying dynamics and a critique. *Insight Turkey*. 13(1), 47-65.
- Özyürek, E. (2008). *Modernlik nostaljisi: Kemalizm, laiklik ve gündelik hayatta siyaset*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Sancar, S. (2013). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saraçoğlu, C. (2011). İslami muhafazakâr milliyetçiliğin millet tasarımı: AKP döneminde Kürt politikası. *Praksis*. (26), 31-54.
- Saraçoğlu, C. (2013). AKP, milliyetçilik ve dış politika: Bir milliyetçilik doktrini olarak stratejik derinlik. *Alternatif Politika*. 5(1), 52-68.

- Smith, A. D. (2010). *Milli kimlik*. (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2013). *Milliyetçilik: Kuram, ideoloji, tarih*. (Ü. H. Yolsav, Çev.). Ankara: Atf Yayınları.
- Şen, Y. F. (2015). Adalet ve kalkınma partisi'nin milliyetçilik söylemi: Bir siyasal söylem çözümlemesi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. 11(44), 157-180.
- Şirin Öner, N. A. (2012). Göç çalışmalarında temel kavramlar. *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar*. (S. G. İhlamur Öner ve N. A. Şirin Öner Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Telatar, G. (2015). Ak Parti'nin düzen kurucu dış politika söylemi ve Ortadoğu. *Alternatif Politika*. 7(3), 490-523.
- TİKA Faaliyet Raporu. (2022). <https://www.tika.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 05.03.2022).
- Timur, T. (2014). *AKP'nin önlenebilir karşı-devrimi*. İstanbul: Yordam Kitap Yayınları.
- Tokdoğan, N. (2018). *Yeni osmanlıcılık: Hınç, nostalji, narsisizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türk, H. B. (2014). *Muktedir: Türk sağ geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2013). *Türk ulus-devlet kimliği*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2022). “ABD’de Türk ve Müslüman Toplumuyla Buluşma Programında Yaptığı Konuşma”, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/98789/abd-de-turk-ve-musulman-toplumuyla-bulusma-programinda-yaptiklari-konusma>. (Erişim Tarihi: 04.03.2022).
- URL-1; “Erdoğan: Türkiye sadece Türkiye değildir”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-turkiye-sadece-turkiye-degildir-40250602>. (Erişim Tarihi: 18.03.2022).
- URL-2; “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Üsküp’teki Kardeşlerimiz Gönül Sınırlarımızın İçindedir”, <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-uskupteeki-kardeslerimiz-gonul-sinirlarimizin-icindedir>. (Erişim Tarihi: 09.03.2022).
- URL-3; “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Üsküp’teki Kardeşlerimiz Gönül Sınırlarımızın İçindedir”, <http://www.yenibalkan.com/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-uskupteeki-kardeslerimiz-gonul-sinirlarimizin-icindedir>. (Erişim Tarihi: 09.03.2022).
- URL-4; “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bizler Ensar Sizler Muhacir”, <https://www.sabah.com.tr/aktuel/2014/10/07/cumhurbaskani-erdogan-bizler-ensar-sizler-muhacir?paging=2>. (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- URL-5; “Başbakan Erdoğan Trabzon’da”, <https://www.sondakika.com/politika/haber-basbakan-erdogan-trabzon-da-4-2-5344268/>. (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- URL-6; “Erdoğan: Türkiye sadece Türkiye değildir”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-turkiye-sadece-turkiye-degildir-40250602>. (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- URL-7; “Cumhurbaşkanı Erdoğan Kocaeli’nde konuştu”, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-kocaelide-konustu-347918.html>. (Erişim Tarihi: 19.03.2022).
- URL-8; “Türk Devletleri Teşkilatı Sekizinci Zirve Bildirisi”, <https://tccb.gov.tr/assets/dosya/2021-11-12-turkkonseyi-bildiri.pdf>. (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

- URL-9; “Ailenin Yeni Üyesi”, <https://www.trtizle.com/belgesel/ailenin-yeni-uyesi>. (Erişim Tarihi: 28.03.2022).
- Uzgel, İ. (2013). Dış politikada AKP: Stratejik konumdan stratejik modele. (İ. Uzgel ve B. Duru, Der.). *AKP kitabı: Bir dönüşümün bilançosu (2002-2009)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Ünal-Çınar, R. (2019). *Yeni Türkiye söyleminde bellek-iktidar mücadelesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- White, J. (2013). *Muslim nationalism and the new Turks*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Yaşlı, F. (2012). *AKP ve yeni rejim*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Yaşlı, F. (2014). *AKP, cemaat, sünni-ulus: Yeni Türkiye üzerine tezler*. İstanbul: Yordam Kitap Yayınları.
- Yavuz, M. H. (1998). Turkish identity and foreign policy in flux: The rise of neo-Ottomanism. *Critique: Critical Middle Eastern Studies*. 7(12), 19-41.
- Yıldız, A. (2016). *Ne mutlu Türküm diyebilene: Türk ulusal kimliğinin etno-seküler sınırları (1919-1938)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi’nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.